



Burhanuddin Namık'ın Edebi Kişiliği Araştırmaları ve Eserleri

Doç.Dr. Murat AKYUZ¹

M. Rahim İBRAHİM

Vahdatullah DARKHANİ

Özet

Burhanuddin Namık, Afganistan Özbeklerinin değeri bilinmeyen büyük bir şairi ve yazarından birisidir. Şairliği, akademisyen kişiliği ve tercüme ettiği birbirinden değerli eserleri ile Burhanuddin Namık'ın Darice ve Özbekçe klasik tarzda şiirler yazan nadir insanlardan birisidir. Aynı zamanda tarihçi ve iyi bir hiciv şairi olan Burhanuddin Namık maalesef yaşadığı coğrafya sebebi ile gerektiği gibi bilinmemektedir.

Bu çalışmamızda Burhanuddin Namık'ın kısaca hayat hikayesine kısaca yer verildikten sonra eserleri tanıtılmış ve şiirlerinden örnek alıntılar yapılarak, O'nun Türkiye'deki akademik çevrelerce daha iyi tanınması amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Burhanuddin Namık, Afganistan Özbek Edebiyatı, Özbek Edebiyatı, Dari ve Fars Edebiyatı

Burhanuddin Nameq and His Literary Personality Researches and Works

Abstract

Burhanuddin Nameq is one of the great poets and writers of Afghanistan Uzbeks whose value is unknown. With his poetry, academic personality, and valuable works he translated, Burhanuddin Nameq is one of the rare people who wrote classical-style poems in Dari and Uzbek. Burhanuddin Nameq, who is also a historian and a good satirical poet, is unfortunately not known properly due to the geography he lived in. He could not live during war years in

¹ Nile University of Nigeria, Department of Business Administration, murat.akyuz@nileuniversity.edu.ng

Afghanistan, and he had to immigrate to Pakistan. After the Taliban regime, he returned back to Afghanistan and currently he is living in Kabul City and continues for his academic, lingual, and literature researches.

In this study, it is aimed to introduce this academic, author, and poet to the academic word of Turkey.

Key words: Burhanuddin Nameq, Afghanistan Uzbek, Uzbek Literature, Dari Literature, Afghanistan Uzbek literature.

Giriş

Peştun ve Taciklerden sonra Afganistan'da yaşayan üçüncü büyük etnik grubu Türki uluslar oluşturmaktadır. (Saray, 1997) Bu uluslar genellikle Güney Türkistan veya Afganistan Türkistan'ı adı verilen Kuzey Afganistan'da yaşamaktadırlar. (Akyüz, 2012) Afganistan'ın kuzeyi bilindiği üzere yaklaşık olarak bin beş yüz yıldır Türk yurduudur. Gerek yerli gerekse yabancı kaynaklarda bölge, çok defa Bend-i Türkistan, Türkistan-ı Sagir, Cenubî Türkistan gibi adlarla anılmıştır. Hâlihazırda bölgede Özbek ve Türkmen Türkleri yaşamaktadır. Özbekler ülkede üçüncü, Türkmenler ise dördüncü büyük etnik topluluktur. (Ilik, 2012) Bilhassa geçtiğimiz son yüzyılda ülkedeki başta totaliter idareden, ardından iç kargaşalardan dolayı Türk toplulukları ana dillerinde eğitim görememişlerdir. (Tolkun, 2016)

Zorlu bir coğrafyadır Afganistan. Yıllar süren iç karışıklıklar, savaşlar, çatışmalar, yıkılan evler ve şehirler, ölen ve sakat kalan milyonlar ve onarılması adeta imkânsız olan hayatlar ve yıkıntılar. Böyle bir coğrafyada doğmak yaşamak bile başlı başına bir başarı sayılırken, bütün imkansızlıklara rağmen okumak, kendini geliştirip araştırmacı, akademisyen, edip ve şair olmak. Gurbette, muhacerette yokluklar ve imkansızlıklar içinde araştırmalar yapmak, kitap tercüme etmek, yeni eserler telif etmek ve şiirler yazarak insanlara faydalı olmak elbette her türlü takdirin üzerindedir. Bütün olumsuzluklara rağmen Şafika Yarkin (Akyüz & Toplu, 2017), Halim Yarkin (Emini, 2006b), Salih Muhammed Hassas (Akyüz, 2012), Burhaneddin Namık (Rahim, 2019), Muhammed Kazim Emini (Akyüz, 2012), Rahim İbrahim, Azizullah Ural, Muhammed Emin Metin Andhoyi, Muhammed Emin Uçkun (Emini, 2006b) , Hafizi Cevzcani (Emini, 2006a), S.Nurullah Eminyar (Eminyar, 2009), Seyid Muhammed Âlim Lebib (Öztürk, 2014) vb. gibi kendi öz diline, tarihine, kültürüne ve medeniyetine aşık ve bu gibi konularda her türlü sıkıntıyı çekmeye ve her türlü fedakarlığı yapmaya hazır kişiler sayesinde,

Burhanuddin Namık'ın Edebi Kişiliği Araştırmaları ve Eserleri

özellikle Afganistan'daki Özbek edebiyatı yok olmaktan kurtulmuş, son yıllarda ise siyasi iklimin ve şartların değişmesi ile birlikte yeni bir gelişim sürecine girmiştir. (Akyüz & Toplu, 2017)

Burhanuddin Namık da hayatı ve eserleri ile bu takdiri layığı ile hak eden değerli bir şair, akademisyen ve tercümandır. Kendisi ile tanışma ve evine misafir olma şerefine nail olduğum Burhanuddin Namık, her türlü gösteriş ve kibirden uzak, ilim ve edebiyatla meşgul olarak ortaya faydalı eserler koymayı gaye edinmiş müstesna şahsiyetlerdendir. (Nameq, 2016)

Burhanuddin Namık, uzun yıllardan beri ihmale uğramış, baskılanmış bir Türk lehçesi olan Afganistan Özbekçesine (Akyüz, 2012) can suyu verip, yaşaması ve gelişmesi için çalışan nefeslerden birisi olmuştur. Burhanuddin Namık gerek alfabeti ve imlasıyla gerekse şiir ve nesir üslûbuyla günümüzde klasik Çağatay yani Doğu Türkçesine en yakın lehçe olan Afganistan Özbekçesinin (Akyüz, 2017) kaynaklarını araştırma, geliştirme ve yeni yetişen nesillere ulaştırma konusunda bütün imkânsızlık ve zorluklara rağmen gecesini gündüzüne katarak birçok eseri tercüme etmiş, şiirler yazmış ve kitaplar yazmıştır.

Bu çalışmamızda, her nedense şimdiye kadar Afganistan Özbek Edebiyatı üzerine yapılan hiçbir çalışmada adı geçmeyen Burhanuddin Namık ve eserleri (kendisi her ne kadar kendisi sessiz kalmayı ve bilinmemeyi arzu etse de tanıtılarak, akademik çevrelerde bilinmesi amaçlanmıştır).

Burhanuddin Namık'ın Hayatı

Burhanuddin Namık, 1950 (1329 hicri şemsi) yılında Afganistan'ın Badahşan iline Bağlı Şahran köyünde dünyaya gelmiştir. Okul çağına gelinde önce mahalle mescidinde okuma yazma ve Kuran öğrenmiştir. Daha sonra Hümâcân İlkokulu'na gitti. Kabil'de bulunan İbn-i Sina Lisesi'nin orta okul kısmına gitmiş, orta okulu burada bitirdikten sonra yine Kabil'de bulunan Öğretmen Lisesi'ni bitirmiştir. Lisans derecesini ise Kabil Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Gazetecilik Bölümünü bitirerek elde etmiştir. (Darkhani, 2020)

Burhanuddin Namık, 1975 yılında Maliye Bakanlığında devlet memuru olarak işe başlamıştır. Bu bakanlığa ait basın yayın dairesinde görev almış, 1976 yılında ise Afganistan Radyosu Özbekçe programlarında çalışmıştır. Afganistan'ın başkenti Kabil'de iç savaşın şiddetlenmesi ve şehir merkezine roket saldırılarının artması üzerine 1993 yılında Pakistan'ın Peşaver şehrine

göç etmiş ve 2007 yılına kadar bu şehirde yaşamıştır. (Rahim, 2019) Peşaver’de ilmi ve edebi çalışmalarına devam etmiş ve aylık Sovgat (ماهانامه سوغات) dergiyi yayınlamıştır. Bu dönemde İslamabad’da bulunan Uluslararası İslam Üniversitesi’nde Fars Edebiyatı, İran medeniyeti, İran siyasi tarihi ve Tacik edebiyatı üzerine dersler vermiştir. (Darkhani, 2020)

Pakistan’dan Kabil’e döndükten sonra 2008-2012 yılları arasında Afganistan Eğitim Bakanlığı, Müfredat Daire Başkanlığında çalışmıştır. Burada görev yaptığı dönemde birçok kitabın editörlüğünü yapmış ve Özbekçe birkaç kitap yazmıştır. 2013 yılında ise Afganistan Basın-Yayın Başkanlığı’na geçti. 2014 yılında emekli olan Burhaneddin Namık, halen Kabil’de yaşamakta ve ilmi ve edebi çalışmalarına devam etmektedir. (Darkhani, 2020)

Burhanuddin Namık’ın Eserleri

Burhanuddin Namık, akademisyen ve araştırmacı yazardır. Özellikle tarih ve edebiyat üzerine yoğunlaşmıştır. Bilingual yani iki dilli bir araştırmacı olan Burhanuddin Namık eserlerini Özbekçe (Afganistan Özbekçesi) ve Derice (Afganistan Farsçası) olarak kaleme almaktadır. (Nameq, 2016)Yazmış olduğu eserler:

1. *Afganistan Türkleri Tarihi*, Basım yılı: 2016 (۱۳۹۵) (تاریخ ترکان افغانستان، سال نشر: ۱۳۹۵)
2. *Özbek Dilli ve Tarihi Edebiyatı, Bir Öğretmen Bakışı*, Basım yılı: 2009 (اوزبیک تیلی و ادبیاتی تاریخی گه بیر اوتکونچی باقیش، نشر ییلی: ۱۳۹۸)
3. *Türkler ve Moğollar*, Yayın yılı: 2019 (۱۳۹۸) (تورک و مغول، سال نشر ۱۳۹۸)
4. *Güzellik ve Söz Sultanı, Nur Cihan Begim*, Basım yılı: 1975 (نورجهان بیگم ملکه حسن و سخن، سال ۱۳۵۴)
5. *Sırt Çantalı Hırsız*, Basım yılı: 2002 (دزد با پشتاره، سال ۱۳۸۱)
6. *Ez Tarhân-ı Azade Ta Ber Zeynmehr-i Ateşgade*, Basım yılı: 2002 – (از ترخان آزاده تا (برزین مهر آتشکده، ۱۳۸۱) Bu eser Afganistan'da Basım Ödülü almıştır.

Burhaneddin Namık özellikle Türkiye Türkçesi ve Özbekistan Özbekçesinden birçok önemli eseri ve kaynağı Afganistan Özbekçesi ve Darice 'ye tercüme eden iyi bir çevirmendir. (Rahim, 2019) Yapmış olduğu çevirilerle Türk Dünyasının tarihini ve edebiyatını Afganistan’da tanıtmayı ve geliştirmeyi kendine gaye edinmiştir. O’nun yayınlanmış olan tercümeleri aşağıdaki gibidir:

Burhanuddin Namık'ın Edebi Kişiliği Araştırmaları ve Eserleri

1. *Özbek Türkçesi Edebiyat Tarihi* (5 cilt), ilk baskı 1996, son baskı 2012 (ادبیات ترکی-) (اوزبیک، چاپ اول ۱۳۷۵ چاپ آخر ۱۳۹۶)
2. *Bâbürnâme (Farsça Tercümesi)*, Basım yılı 2020 (۱۳۹۹) (بابرنامه، ۱۳۹۹)
3. *Orta Asya Tarihi*, Basım yılı: 2014 (۱۳۹۳) (تاریخ آسیای میانه، ۱۳۹۳)
4. *Yıldızlı Geceler (Bâbür Romanı)*, Basım yılı: 2006 (۱۳۸۵) (شب‌های پر ستاره (رمان بابر) ۱۳۸۵)
5. *Doğu Türkistan Tarihi*, 2016 – (۱۳۹۵) (تاریخ تورکستان شرقی، ۱۳۹۵)
6. *Baharge Eşan (Şiir Külliyyatı)*, Basım yılı: 2013 [(شعر توپلمی) ۱۳۹۲ (درخانی،)] (بهارگه ایشان (شعر توپلمی) ۱۳۹۲ (درخانی،) [میزان 1399])

Afganistan Özbekçesi, Çağatay Türkçesinin günümüzdeki devamı niteliğindedir. Afganistan Özbek Edebiyatı da doğal olarak Çağatay Edebiyatının bütün özelliklerini günümüzde de göstermektedir. (Akyüz, 2012) Bunun yanında Afganistan Dari Edebiyatı da klasik şiirin devamı niteliğindedir. (Akyüz & Toplu, 2017) Bütün bu özellikleri gösteren bir çevrede yetişmiş olan Burhanuddin Namık iyi bir yazar ve akademisyen olduğu kadar mahir bir şairdir. Şiir dili Badahşan nehri gibi berrak ve pürüzsüzdür. Klasik doğu şiirinin bütün özelliklerine hâkim olup bunu şiirlerine aksettirmektedir. Şair klasik şiirin mesnevi, kaside, gazel vb. şiirler yazmaya devam etmektedir. Bazı kasideleri 200 beyitten daha uzundur. Şiirlerinde; klasik şiir konuları yanında, hicret, göçmenlik gibi konular ile yaşamış olduğu Afganistan coğrafyasında insanların çekmiş olduğu sıkıntılar, bu coğrafyada insanların yaşadıkları travma ve acı hatıralar da yer almaktadır. Şair iki dillidir yani bilingual olan Burhanuddin Namık Darice ve Özbekçe şiirler yazmaya devam etmektedir. Şiirleri "*Varlığın Tezahüründe Aşkın Işığı* (فروغ عشق در)" adlı şiir külliyyatında bir araya getirilmiştir. (Darkhani, 2020)

Burhanuddin Namık aynı zamanda çağdaş bir hiciv şairidir. Günlük hayattan, siyasi olaylara kadar birçok alanda yazmış olduğu hiciv şiirleri "*Altı taraf* (شش طرف)" adlı şiir koleksiyonunda toplanmıştır. (Darkhani, 2020)

Burhanuddin Namık'ın Özbekçe şiirlerinden birisi örnek olarak aşağıda verilmiştir.

یلغوز

أول تُرك پرى چهره كه طرازده يلغوز هم غمزه ده، هم عشوه ده، هم نازده يلغوز
حسنیده اونینگ تینگى كورنيمس بو آجونده اول شامده، عراقده، حجازده يلغوز

یغما قیله دی باقیثده بار و یوقیم نی اول ماه چیگیل دیر اوزی انبازده یلغوز
جان بیر وگوچی اوز سوزی بیله روح الامینیم عیسی نسیم، خضر خطیم، اعجازده یلغوز
هر گل بو چمن ایچره ایروور حسنیگه مغرور لیکن گل مین دور اوزی گلزارده یلغوز
میندین ینه سین سورمه اونینگ حسن و جمالین اول حسنیده، اول چهره ممتازده یلغوز
اول ماء عجم شاه عرب دیر بو جهانده اوز تینگیده، اوز مثلیده، اوز رازیده یلغوز
کورمه دیم انینگ مثلی نی صقلابده، رومده آخر او پری دیر اوزی قفقازده یلغوز
«نامق» سین ایروور سین اونینگ عشقیده مجنون اول لیلی صحرایی دیر حجازده یلغوز
برهان‌الدین نامق

Yalğûz

Ôl, Türk perî çehre ki tarâzede yalğûz, hem gamzede, hem işvede, hem nâzde yalğûz
Hüsñide ôning tîngî körînes bû acunda ôl Şâmde, I'râkde, Hicâzde yalğûz
Yağmâ kîladi bâkîşda bâr-û yükîmnî ôl mâh çîğîl dîr özû enbâzde yalğûz
Cân bergûçî öz sözi bile rûh'ul-emîn I'sâ nefesîm, huzr-i hatîm, i'câzde yalğûz
Her gül, bû çemen îçre îrür hüsñige mağrur lêkin gül mîn dûr, gülzârde yalğûz
Mîndîn yine sîn sorma ôning hüsñ-u cemalin ôl hüsñide, ôl çehre mümtâzde yalğûz
Ôl mâh-ı A'cem, şâh-i A'rab dîr bû cehânde öz tîngîde, öz mislîde, öz râzîde yalğûz
Körmedîm anîng mislî nî Saklâbde, Rûmde, âhir ô perî dîr özî Kafkâzde yalğûz
"Nâmık" sîn îrür sîn ôning a'skide mecnun ôl leyli sahrâyî dîr hicâzde yalğûz

Burhanuddin Namık

Burhanuddin Namık aynı zamanda bir halk bilimci olarak birçok araştırma yapmıştır. "*Fars Şiirinde Olduğu Gibi-Cilveyi Misl-i Der Şiir-i Farsi* (جلوه مثل در شعر فارسی)" adlı hacimli kitabı onun bu alandaki yeteneğini tek başına göstermektedir.

Burhanuddin Namık'ın yayına hazır çalışmaları ise aşağıdaki gibidir:

Burhanuddin Namık'ın Edebi Kişiliği Araştırmaları ve Eserleri

1. *Güzel Haş vadisi* (چون، «وادی زیبای خاش»)
2. *Altı Taraf -Mesnevi* (مثنوی شش طرف) -Hicivler;
3. *Şiirde olduğu gibi-Cilveyi Misl-i Der Şiir-i Farsi* (جلوه مثل در شعر فارسی);
4. *Farsça Şiir Külliyyatı*
5. *Özbekçe Şiir Külliyyatı*
6. *Bîdil Ki Men Dârem (Der Mevrid-i Ebû'l-Ma'ânî Bîdil* [در مورد ابوالمعانی] بیدلی که من دارم (در مورد ابوالمعانی) [بیدل] Ebû'l-Ma'ânî Bîdil hakkında yazılmış bir eserdir. (Darkhani, 2020)

Sonuç

Burhanuddin Namık, Afganistan'ın Badahşan vilayetine bağlı Şahran köyünde dünyaya gelmiş, ilk eğitimini kendi köyünde orta ve lise eğitimini ile Kabil'de almıştır. Kabil Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Gazetecilik Bölümü mezunu olan Burhanuddin Namık, uzun yıllar devlet memuru olarak değişik bakanlıklarda özellikle basın yayımla ilgili görevlerde bulunmuştur. İç savaş yıllarında Pakistan'ın Peşaver şehrine göç etmek zorunda kalan ve burada uzun müddet yaşayan Burhanuddin Namık, Pakistan'da da araştırmalarına ve edebi çalışmalarına devam etmiş ve bu dönemde İslamabad'da bulunan Uluslararası İslam Üniversitesi'nde Fars Dili ve Edebiyatı ile İran siyasi tarihi ve medeniyeti üzerine dersler vermiştir. 2007 yılında Kabil'e dönen Burhanuddin Namık, 2014 yılında emekliye ayrılmış olup, ilmi ve edebi çalışmalarına evinde devam etmektedir.

Burhanuddin Namık, iki dilli bir araştırmacı, edebiyatçı ve şairdir. Özbekçe ve Farsça 'yı en iyi şekilde kullanan ve maharetini gerek nazım gerekse nesirde göstermektedir. Afganistan Türkleri Tarihi, beş ciltlik Özbek Türkçesi Edebiyatı Tarihi, Doğu Türkistan Tarihi, Türkler ve Moğollar gibi her birisi birbirinden değerli birçok ilmi esere imza atmıştır. Ayrıca birçok kitabı Özbekçe ve Darice 'ye tercüme etmiştir.

Usta bir şair ve mahir bir hiciv yazarı olan Burhanuddin Namık'ın Darice ve Özbekçe birçok yayınlanmış veya yayınlanmaya hazır şiir külliyyatı bulunmaktadır.

Bu çalışmamızla beraber Afganistan Özbek Edebiyatının sessiz ve kenarda kalan bu kıymetli yazarın akademik çevrelerce daha fazla tanınmasını ümit ediyoruz.

Kaynaklar

- Akyüz, M. (2012). *Geç Dönem Çağatay Edebiyatından Günümüze Afganistan Özbek Edebiyatı ve Faryab Edebi Muhiti (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)*. İstanbul: F.Ü. SBE.
- Akyüz, M. (2017, June). Geç Dönem Çağatay Edebiyatından Günümüze Afganistan Özbek Edebiyatının Tarihi Gelişimine Kısa Bakış. *Alatoo Academic Studies*, 2017(2), 317-324. www.iaau.edu.kg/aas adresinden alındı
- Akyüz, M., & Toplu, B. (2017, 06 20). Afganistan'da Yaşayan Türki Uluslar Ve Dilleri. *TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi*, 9/İlkbahar(34), 200-2006. doi:<http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041>
- Akyüz, M., & Toplu, B. (2017, 03). Asya'da Bir Kadın Tezkireci (Dr. Şefika Yarkin)-A Woman Biographist In Asia (Dr. Shefika Yarkin). *TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi*, 9(33), 212-216. doi:<http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041>
- Akyüz, M., & Toplu, B. (2017, 06 20). Doğu Türkçesinin, Afganistan Çağdaş Özbek Edebiyatındaki Etkileri. *TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi*, 9/İlkbahar(34), 171-176. doi:<http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041>
- Darkhani, V. (2020). *Buhanuddin Nameq*. Kabul: Unpublished Report.
- Emini, M. (2006a). *Tezkere-i Şu'ara-yı Cevzcanan*. Kabil.
- Emini, M. (2006b). *Afganistandagi Özbek Şairleri*. Kabil.
- Eminyar, S. (2009). *Özbek Edebiyatı Tarihi*. Şibirgan: Şibirgan Devlet Ün. Yayınları.
- Ilik, E. (2012). *Afganistan'ın Cevizcan Bölgesindeki Çağdaş Özbek Şairleri (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)*. İstanbul: F.Ü. SBE.
- Nameq, B. (2016, July). Buhanuddin Namiq And His Life. (M. Akyuz, Röportaj Yapan) Kabul: Unpublished Interview.
- Öztürk, R. (2014). *Günümüz Afganistanlı Özbek Şairleri*. Konya: Palet Yayınları.
- Rahim, M. I. (2019). *Burhaneddin Nameq and His Studies*. Kabul: Unpublished Report.

Burhanuddin Namık'ın Edebi Kişiliği Araştırmaları ve Eserleri

Saray, M. (1997). *Afganistan ve Türkler*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.

Tolkun, S. (2016). Afganistan Özbek Şiirinin Yazım Sorunları. *International Journal of Humanities and Education*, 187-207.